

ความคิดกับการกำหนดสถานภาพสตรี

Thoughts and Definition on the Status of Women

ปิยะนาถ อังควาณิชกุล¹

Piyanard Ungkawanichakul

บทคัดย่อ

การเรียกร้องสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปัจจุบันแสดงถึงความไม่เท่าเทียมหรือแตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย สถานภาพสตรีและวิวัฒนาการของสถานภาพสตรีในทุกประเทศล้วนถูกกำหนดมาจากความคิดของคนในสังคมของตนตั้งแต่ต้น

สตรีไทยในสมัยจารีตถูกจำกัดสิทธิและสถานภาพด้วยข้อจำกัดทางขนบธรรมเนียม ประเพณี อิทธิพลความเชื่อทางศาสนา และข้อกำหนดในกฎหมาย ซึ่งทำให้สตรีไม่มีโอกาสทางการศึกษาเทียบเท่ากับบุรุษ ส่งผลให้สตรีโดยเฉพาะสามัญชนไม่มีทางเลือกหรือโอกาสในการประกอบอาชีพเท่าไรนัก

สังคมไทยในอดีต ได้รับอิทธิพลแนวความคิดหรือวิถีดำเนินชีวิตในสังคมตามลักษณะสังคมอินเดียโบราณ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่านับตั้งแต่สังคมสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาถึงยุคอารยธรรม สังคมในสมัยนั้นมีแนวคิด กรอบความคิดในการกำหนดสถานภาพสตรีไว้อย่างไร

คำสำคัญ: ความคิด สถานภาพสตรี

¹อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

Women's rights movement which has taken place all around the world in the present day represents an inequality of status between male and female. The status of women had been defined and developed from the thoughts of people in their societies from the beginning.

Thai women's rights and status in the past were limited by tradition, customs, and influences from religious belief as well as matters of law which brought about unequal education to men, so that, they had less choices in occupation, particularly for women of lower level in society.

Thai society in the past received thought and ways of life from ancient Indian influence. Thus, it is very interesting to study how the Thai society from prehistoric to civilization era had focused and shaped its thought on women status.

Keywords: Thoughts, Status of women

บทนำ

การพยายามเรียกร้องสิทธิสตรีในปัจจุบัน มีความหมายว่าเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ อะไรที่มากำหนดเพศสภาวะ เมื่อไรที่เริ่มมีการกำหนดสิทธิและสถานภาพของสตรีให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้น แล้วสตรีพยายามเรียกร้องสิทธินั้นไปเพื่ออะไร

เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๑ สหประชาชาติได้ออกปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า “ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่กล่าวในปฏิญญานี้ โดยไม่มีการแบ่งแยกใดๆ ไม่ว่าชาติ ศิวน เพศ ภาษา ศาสนา ความเชื่อทางการเมือง ความเชื่ออื่นๆ ที่มาแห่งเชื้อชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือฐานะอื่น” เป็นการรับรองว่าหญิงและชาย ต่างก็เป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันในเกียรติและสิทธิ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใดๆ รวมถึงความแตกต่างในทางเพศด้วย สะท้อนให้เห็น

ว่า ก่อนที่สหประชาชาติจะกำหนดสิทธิมนุษยชน ประกาศความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ทั้งชาติ ภาษา ศาสนา ผิว และเพศนั้น สตรีและบุรุษไม่มีสิทธิเท่าเทียมกัน

วิวัฒนาการของสถานภาพสตรี

สำหรับสตรีไทย พัฒนาการทางสถานภาพทางเพศค่อยๆ เติบโตมีอิสระขึ้นทีละน้อย อยู่ในฐานะที่มีสถานภาพดีกว่าสตรีบางชาติ และด้อยกว่าสตรีบางชาติในระยะเวลาเดียวกัน การเข้ามาของชาติตะวันตกในสมัยจักรวรรดินิยม (Imperialism) เป็นปัจจัยภายนอกประการหนึ่งที่ทำให้สถานภาพสตรีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ หรือยุคพัฒนา ได้รับการปรับเปลี่ยน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ซึ่งเป็นอิทธิพลมาจากตะวันตกเริ่มปรากฏในคำว่า “เสรีภาพ” ดังนั้นในรัชกาลนี้ พระองค์จึงได้ประกาศใช้กฎหมายที่ห้ามบิดามารดาขายบุตรเป็นทาส สามีขายภรรยาเป็นทาส โดยเจ้าตัวมิได้สมัครใจ เป็นการยกเลิกพระไอยการเดิมอันเป็นกฎหมายที่ยึดถือปฏิบัติมาในสมัยจารีต

นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือเรียกว่า สมัยจารีต นั้น สตรีไทยที่ยังไม่ได้แต่งงานอยู่ในความคุ้มครองดูแลหรือเป็นทรัพย์สินของพ่อแม่ซึ่งมีอำนาจนั้น มาตั้งแต่การให้กำเนิด และเมื่อแต่งงานแล้ว อำนาจความคุ้มครองเปลี่ยนเป็นของสามี กล่าวได้ว่าสตรีนั้นตกเป็นทรัพย์สินของสามี หากมีคดีความใดๆ สตรีที่มีสามีโดยเฉพาะสามีที่อยู่ ในชนชั้นผู้ปกครอง เจ้านายและขุนนาง สตรีนั้นจะได้รับการปกป้องมากกว่าสตรีที่เป็นโสด ตัวอย่างเช่น ในพระไอยการลักษณะวิวาทตอนหนึ่ง ได้กล่าวถึงคดีทะเลาะวิวาทของสตรีสามัญวว่า “...วิวาทต่ปากกัน แลแก้ผ้าฆ่าฟันเสียให้เป็นทราจาน ถ้าหญิงสาวหาผัวมิได้ ให้ไหม้ผู้ทำเปน เปี้ย ๗๐๐๐๐ ทวีคุณ...ถ้าหญิงนั้นมีผัวให้ไหม้เปนเปี้ย ๑๗๐๐๐๐ทวีคุณ...”²

²ดู ลำพวรรณ น่วมบุญลือ. (๒๕๑๙). สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า ๗๔. อ้างจาก “พระไอยการลักษณะวิวาทต่ปากกัน บทที่ ๓๓” ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒.

แสดงให้เห็นว่ากฎหมายในสมัยจารีตมิได้ปกป้องสตรีด้วยศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของสตรี แต่กำลังปกป้องชื่อเสียงและเกียรติยศของผู้เป็นสามี สตรีไทยในสมัยจารีตตกอยู่ในฐานะผู้ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา ไม่ได้มีโอกาสในการประกอบอาชีพ หรือแม้แต่โอกาสในการมีอิสระในการใช้ชีวิต สตรีในสมัยจารีตถูกกำหนดชีวิตด้วยพ่อแม่และสามี สตรีก้าวมาอยู่ในฐานะผู้ด้อยโอกาสเช่นนี้ตั้งแต่เมื่อใด จึงเป็นคำตอบที่น่าค้นหา

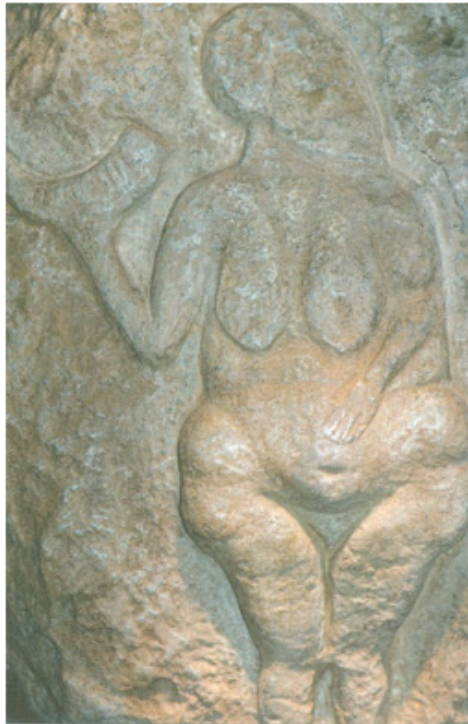
จุดเริ่มต้นสตรีได้รับการยกย่อง

เป็นเรื่องน่าประหลาดใจว่าในโลกแห่งอารยธรรมโบราณ ยิ่งย้อนกลับไปในสมัยก่อนประวัติศาสตร์สตรีเป็นเพศที่ยิ่งใหญ่ในอดีต ดังหลักฐานการค้นพบรูปเคารพบูชาพระแม่แห่งแผ่นดิน เช่น รูปเทพีมารดรคลอดบุตรเป็นมนุษย์ท่ามกลางบริวารที่เป็นสัตว์ป่า ณ ชาทัลฮูยุก (ประเทศตุรกี) อายุประมาณ ๕,๔๐๐ – ๕,๒๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นยุคหินใหม่ โดยภาพลักษณ์สตรีที่เป็นเทพีนั้น มีลักษณะอ้วนท้วมสมบูรณ์ มีความหมายว่า สตรีเป็นสัญลักษณ์ของการก่อกำเนิด

ภาพที่ 1 เทพีมารดรคลอดบุตรเป็นมนุษย์ท่ามกลางบริวารที่เป็นสัตว์ป่า
รูปปั้นดินเหนียวสูง ๑๒ ซม. ณ ชาทัลฮูยุก ประเทศตุรกี
ที่มา: สุณี ธนาเลิศกุล และคณะ (๒๕๔๗).

หลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือภาพจารึกสตรีในยุโรป Venus of Laussel เป็นเทวีถือเขา
รูปร่างสมบูรณ์ ราวยุคหินกลางถึงหินใหม่ ซึ่งเป็นสมัยที่มนุษย์มีการรวมกลุ่ม รู้จักเพาะปลูก
ให้ความสำคัญเรื่องการก่อกำเนิด³ สตรีเป็นสัญลักษณ์ของการให้กำเนิดและความสมบูรณ์ เป็น
สัญลักษณ์เชิงยกย่อง

ภาพที่ 2 Venus of Laussel พบที่เมืองดอร์ดญอน ประเทศฝรั่งเศส เป็นสัญลักษณ์การก่อกำเนิด
ที่มา: Felipe Fernandez – Armesto (2008)

³สุณี ธนาเลิศกุล และคณะ. (๒๕๔๗). *ย้อนรอยลี้ลับอารยธรรมโลก*. หน้า ๑๙.

พัฒนาการด้านการสมรสในสมัยโบราณ

นักเขียนในแนวสังคมนิยมที่มีชื่อเสียงของไทย กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ ศรีบูรพา ได้แสดงแนวคิดถึงการปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีซึ่งเป็นผลจากการสมรสไว้ในปาฐกถา เรื่อง “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์” ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๕ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้กล่าวถึงมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เริ่มต้นจากการสมรสที่เรียกว่า การสมรสหมู่ (Group marriage) คือ ในเผ่าพันธุ์หนึ่งผู้ชายทั้งหมดและผู้หญิงทั้งหมด ต่างเป็นผัวเป็นเมียกันเสมอหน้ากันหมด เรียกว่า ครอบครัวสังคยา แต่มีข้อจำกัด คือ จะสมรสหมู่กันในแต่ละรุ่น เช่น รุ่นปู่ย่า รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูก จะไม่มีการสมรสข้ามรุ่น ในการมีบุตรให้สิทธิทางมารดา (Mother-right) ซึ่งนับจากการให้กำเนิด ในปัจจุบันการมีสัมพันธเพศเช่นนี้ จะกล่าวว่า เป็นการสำส่อน แต่สำหรับมนุษย์ในยุคแรกนั้นต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีความปลอดภัยในชีวิต ดังนั้นพวกเขาจึงอยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและอดกลั้นซึ่งกันและกันโดยปราศจากความคิดเรื่องการหึงหวง นักปราชญ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า “...ความริษยาความหึงหวงนั้นเป็นอารมณ์ที่ได้คลี่คลายออกจากหมู่มนุษย์ในภายหลัง...”⁴

จากสถานภาพสมรสในอดีต ได้สะท้อนให้เห็นว่าในสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มนุษย์ยุคแรกสามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจได้ดี ปราศจากการปรุงแต่งจิตใจ ในขณะที่มนุษย์ในยุคปัจจุบันกลับพยายามค้นหาสภาวะว่างเปล่าแห่งจิต ในนิกายเซ็นกล่าวถึงหลักของการตื่นรู้ ที่มนุษย์พึงปรารถนาคือ สภาวะที่ทำให้จิตให้ว่างเปล่า กลับคืนสู่ธรรมชาติ นั้นแปลว่ามนุษย์ในปัจจุบันปรุงแต่งจิตมากจนบางครั้งค้นหาตัวเองไม่เจอ หรืออาจกล่าวได้ว่าจิตที่ปรุงแต่งกำลังควบคุมตัวเรา ตามที่ Stephan Bodian ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง ตื่นรู้สู่แสงสว่าง (Wake Up Now) ว่า “...เราต้องตั้งคำถามกับตนเองอีกครั้ง “จากสิ่งที่มีมองเห็นอยู่ในตอนนี้ โดยปราศจากการปรุงแต่งจากจิตใจ มีอะไรในประสบการณ์ของฉันทิที่ขาดหายหรือไม่สมบูรณ์บ้างหรือไม่?” แล้วปล่อยให้คำตอบมันเกิดขึ้นมา ถ้าในที่สุด คุณไม่รู้สึกว่าคุณขาดหายอะไรไปเลย จงศึกษาการตระหนักรู้ว่า มันได้เปลี่ยนประสบการณ์ของคุณไปอย่างไร...”⁵ การปรุงแต่งจิตดังกล่าวทำให้มนุษย์สามารถเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนและวิถีชีวิตของผู้อื่นได้ทั้งในเชิงสร้างสรรค์และในเชิงทำลาย เช่นเดียวกับหลักอหิงสา และหลักสัจของมหาตมะคานธี ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “...มนุษย์จะเข้าถึงพระเป็นเจ้าได้ก็ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์สะอาดเท่านั้น

และจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาดนั้นย่อมหมายถึงความบริสุทธิ์สะอาดในกิจการทุกประการที่มนุษย์กระทำโดยเหตุที่มีเชื้อติดต่อกันได้อย่างง่ายดาย ความบริสุทธิ์สะอาดในบุคคลหนึ่งจึงก่อให้เกิดความบริสุทธิ์สะอาดในบุคคลอื่นที่อยู่ใกล้เคียงด้วย...”⁶

ต่อมานุษยได้รู้จัก การสมรสคู่ (Pairing marriage) เกิดจากการเริ่มห้ามการสมรสระหว่างเครือญาติ ทำให้การสมรสห่มุ่ค่อยๆ สลายลงไป การสมรสคู่ เริ่มจากการยกภรรยาคนหนึ่งจากบรรดาภรรยาทั้งหลายไว้ในตำแหน่งภรรยาเอก และภรรยาก็จะถือว่าชายนั้นเป็นสามีเอกจากสามีหลายคนเช่นกัน ยังคงให้สิทธิทางมรดก การสมรสคู่เกิดจากสถานะที่ยังไม่มั่นคงพอที่จะแยกฐานะครอบครัวของตนออกจากหมู่เหล่าเผ่าพันธุ์ของตน และคงสภาพความเป็นครัวเรือนสหชีพ คือทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของทุกคน อย่างไรก็ตามสตรีในยุคอนุอารยชนนี้ ไม่เพียงดำรงชีวิตอิสระ แต่ผู้ชายในเผ่าพันธุ์ยังยกย่องและแสดงความเคารพต่อสตรีในฐานะผู้ให้กำเนิดด้วย

เมื่อนุษย์ปรุงแต่งจิตใจในเรื่องของการครอบครองทรัพย์สิน ความคิดเรื่องครัวเรือนสหชีพก็ค่อยๆ ปับหดรัดตัวลง ภายใต้การสมรสคู่ สตรีเผชิญความกดดันจากเพศชาย โดยเฉพาะเรื่องความต้องการให้บุตรได้ทรัพย์สินจากบิดา มีการเรียกร้องสิทธิทางบิดา (Father-right) ขึ้น นำมาสู่รูปแบบการสมรสที่เรียกว่า การสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) เมื่อสตรีถูกกดดันมากขึ้น สตรีในยุครอยต่อจากยุคอนุอารยชนมาสู่ยุคอารยะ เริ่มเกิดความคิดอยากมีสามีคนเดียว และอยากให้สามีมีภรรยาเดียว ผู้ชายจึงได้เสนอแนะการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียวขึ้นมา

⁴กุหลาบ สายประดิษฐ์ และสมชาย ปรึกษาเจริญ. (๒๕๒๒). *ประวัติศาสตร์สตรีไทย*.

หน้า ๑๑ - ๑๒.

⁵Stephan Bodian. (๒๕๕๑). *ต้นรู้สู่แสงสว่าง*. แปลโดย พรศักดิ์ อรุณจิตชัยรัตน์. หน้า ๕๒.

⁶มหาตมา คานธี. (๒๕๕๒). *ชีวประวัติของข้าพเจ้า*. แปลโดย กรุณา กุศลาลัย. หน้า ๓๕๘.

สถานะสตรีจากยุคคอนารยชนมาสู่ยุคอารยธรรม

ก้าวเข้าสู่ยุคอารยธรรมโบราณ หลายแห่งปรากฏหลักฐานทั้งในรูปแบบที่สตรียังคงได้รับการยกย่องสูงกว่า สตรีที่ได้รับความเท่าเทียมกับบุรุษ หรือบางครั้งอาจเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความคิดแห่งอำนาจของผู้เป็นสามีด้วย จนไปถึงสตรีที่มีฐานะต่ำต้อยกว่าบุรุษ รูปปั้นดินเผาของสุเมเรียนเป็นคู่สามีภรรยา⁹ แสดงให้เห็นถึงสถานะที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สามีภรรยา

ภาพที่ 3 ตุ๊กตาคู่สามีภรรยาสุเมเรียน อายุประมาณ ๒,๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล
ที่มา: Kagan *et.al.* (1987).

ส่วนภาพแกะสลักหินของอียิปต์ที่พบในสุสานสามัญ-ชน เป็นลักษณะคู่สามีภรรยาในท่านั่งคล้องแขนกันและมีลูกน้อยนั่งอยู่ข้างหน้า สะท้อนสถาบันครอบครัวยุคอียิปต์โบราณ ที่ฐานะของสตรีและบุรุษมีความเท่าเทียมกัน ภาพแกะสลักคู่ชายหญิงขมงานฉลองการแข่งกีฬาของเอทรูเรีย (Etruria) (เอทรูเรียคือดินแดนโบราณของชาวอีทรัสคัน ซึ่งตั้งอยู่ในภูมิภาคตอนกลางของอิตาลี ก่อนอาณาจักรโรมัน) ภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมทางเพศของชาวอีทรัสคัน ที่สตรีสามารถร่วมงานฉลองการแข่งกีฬา และติดต่อกับชายเหมือนบุรุษได้¹⁰

ภาพที่ 4 คู่ชายหญิงที่อิงแอบแนบชิดกันบนฝาหีบศพศิลปะสมัยศตวรรษที่ ๖ พบที่ทาร์ควีนีย
อดีตนครรัฐของอิทรัสคัน

ที่มา: สุณี ธนาเลิศกุล และคณะ (๒๕๔๗)

นอกจากความเท่าเทียมที่ได้รับในสถาบันครอบครัวแล้ว สตรีบางรายได้รับการยกย่องจากสามีและผู้คนในสังคม มีทั้งผู้อยู่เบื้องหลังอำนาจทางความคิด เช่น เนเฟอร์ติตี (Nefertiti) ราชินีของฟาโรห์อิกนาเต็น หรืออเมนโฮเทปที่ ๔ และสตรีที่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดได้ขึ้นเป็นฟาโรห์เองอย่างเต็มตัว เช่น ฟาโรห์ฮัตเชปซุต (Hatshepsut) และคลีโอพัตรา (Cleopatra)

ฮัตเชปซุต ขึ้นครองอียิปต์ในช่วงเวลา ๑๔๗๙ – ๑๔๕๘ ก่อนคริสตกาล เป็นฟาโรห์หญิงคนเดียวของอียิปต์ที่ปรากฏตัวใส่เครื่องประดับเป็นชายในสมัยของฮัตเชปซุตได้ใช้นโยบายการค้าส่งเสริมอำนาจการเมืองให้มั่นคง ถือเป็นยุคทองยุคหนึ่งของอียิปต์ กล่าวได้ว่าฮัตเชปซุตมีความสามารถในการเป็นผู้นำเทียบเท่าฟาโรห์ชาย แต่ฮัตเชปซุตยังมีความกังวลในภาพลักษณ์สตรีเพศที่เกรงจะไม่ใช่ที่ยอมรับ จึงปรากฏตัวด้วยการแต่งตัวเป็นชายและสวมเครื่องประดับสะท้อนให้เห็นการกำหนดความคิดทั้งจากตนเองและแรงกดดันจากคนอื่น

⁹Donald Kagan, Steven Ozment and Frank M.Turner. (1987). *The Western Heritage: Complete in One Volume*. p.13.

¹⁰สุณี ธนาเลิศกุล และคณะ. (๒๕๔๗). *เล่มเดิม*. หน้า ๑๓๐.

ภาพที่ 5 ภาพฟาโรห์ฮัตเชพสุต (Hatshepsut) ขณะสวมคราปปลอม

ที่มา: อภิชา ภาอารยพัฒน์ (๒๕๕๐)

ส่วนกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษา ในประเด็นอำนาจที่มาจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิด หรือกล่าวได้ว่า กล้าที่จะคิด กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง และภายหลังการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้นำมาซึ่งอำนาจ สตรีผู้นี้ คือ เนเฟอร์ติติ ราชินีคู่บัลลังก์ของฟาโรห์อิกนาเต็น (อเมนโฮเทปที่ ๔) ผู้อยู่เบื้องหลังการปฏิรูปศาสนา

เนเฟอร์ติติ เป็นเจ้าหญิงจากไมแทนนี (ส่วนหนึ่งของซีเรีย) ที่ถูกส่งมาเป็นบรรณาการ พร้อมกับเจ้าหญิงองค์อื่นๆ ที่ถูกส่งมายังราชสำนักอียิปต์ ความงามของเนเฟอร์ติติ ซึ่งมีความหมายว่า “โฉมงามผู้มาเยือน” เป็นที่ประทับใจเจ้าชายรัชทายาท ผู้เป็นพระโอรสของอเมนโฮเทปที่ ๓ กับพระนางไทอี แต่ตามธรรมเนียมอียิปต์โบราณมเหสีของฟาโรห์ต้องสืบสายโลหิตเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นเจ้าชายรัชทายาทถูกจับคู่กับเจ้าหญิงสตามัน พระชนนีชรา่วมชนนีเดียวกัน แต่ก่อนที่เจ้าชายรัชทายาทจะได้ขึ้นครองบัลลังก์ เจ้าหญิงสตามันได้ประสูติสิ้นพระชนม์ก่อน ดังนั้นองค์รัชทายาทเมื่อขึ้นเป็นฟาโรห์ มีพระนามว่า อเมนโฮเทปที่ ๔ จึงได้สถาปนาเนเฟอร์ติติขึ้นเป็นราชินี รอยต่อระหว่างแผ่นดินของพระราชบิดา อเมนโฮเทปที่ ๓

และสมัยของพระองค์ อเมนโฮเทปที่ ๔ ราชสำนักอียิปต์กำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจนักบวชของ เทพอาเมน (Amen) มหาเทพที่อยู่เหนือเทพทั้งปวง อเมนโฮเทปที่ ๔ ประกาศนับถือเพียง สุริยเทพ ที่เรียกว่า อาเตน (Aten) หรือจักรราสุริยะเป็นสุริยเทพที่มีเพียงดวงแสงกลมโต กับมี ลำแสงยื่นยาวลงมาพร้อมด้วยหัตถ์เล็กๆ อยู่ตรงปลายเพื่อรับสักการะจากสาวกเท่านั้น เป็นการล้มล้างความเชื่อเทพเจ้าแบบเดิมจนหมดสิ้น การปฏิรูปศาสนาที่สร้างความสั่นสะเทือนใน ครั้งนี้ ผู้อยู่เบื้องหลังความคิด คือ พระนางเนเฟอร์ติติ อเมนโฮเทปที่ ๔ เปลี่ยนพระนามเป็น อีคนาเต็น สร้างเมืองใหม่ชื่อว่า อัคเคนาเตน แปลว่า ขอบฟ้าของอาเตน เกิดศิลปะแบบอมาร์นา นอกจากนั้นพระนางเนเฟอร์ติติผู้ยังเป็นผู้สร้างวิหารเพื่อบูชาเทพอาเตนอีกด้วย มีความคิด อะไรบางอย่างที่จุดประกายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของอเมนโฮเทปที่ ๔ สันนิษฐานว่าพระองค์น่าจะตระหนักว่าดวงอาทิตย์ทรงอาณุภาพแก่มวลมนุษย์ยิ่งกว่าสิ่งใด ในช่วงปลายสมัยของอีคนาเต็นการต่อสู้เรื่องอำนาจที่อยู่เบื้องหลังศาสนาก็พลิกผัน เมื่อ อีคนาเต็นหรืออเมนโฮเทปที่ ๔ หันไปประนีประนอมกับนักบวชแห่งเทพอาเมนและทำให้ แยกย้ายกันอยู่กับพระนางเนเฟอร์ติติ¹¹

ปัจจัยในการกำหนดสถานภาพสตรีไทยสมัยจารีต

ผ่านพ้นจากโลกยุคอารยะที่กำเนิดแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ทั่วโลก ภายใต้รูปแบบการ สมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว สตรีไทยในสังคมจารีตถูกกำหนดสถานภาพให้ขาดอิสระในการ ดำเนินชีวิต เนื่องจากมีปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ ที่เป็นตัวกำหนด ประการแรก อิทธิพลจาก แนวคิดในพุทธศาสนา ประการที่สอง ขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม และประการที่สาม ข้อกำหนดที่กำหนด

¹¹ดาว ปิ่นเฉลียว บรรณาธิการ. (๒๕๔๗). เปิดกรุหญิงดังในอดีต. หน้า ๒๘.

1. อิทธิพล คติความเชื่อจากพุทธศาสนา

1.1 พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ว่า “สตรีเป็นศัตรูของพรหมจรรย์”- อธิบายความได้ว่า ความเป็นสตรีนั้นมีอิทธิพล สามารถชักจูงหรือครอบงำจิตใจบุรุษเพศให้หลงใหลได้ การใกล้ชิดกับสตรีย่อมทำให้การฝึกตนเพื่อตัดกิเลสเป็นไปได้ยาก จึงเป็นอุปสรรคของความหลุดพ้น¹²

1.2 การเกิดเป็นสตรี - คติทางพุทธศาสนาเชื่อว่าการเกิดเป็นสตรีสืบจากผลแห่งกรรม การจัดลำดับของการเกิดมาในชาติต่างๆ ของมนุษย์ สตรีถูกกำหนดให้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าบุรุษ โดยมีคติว่า เมื่อสัตว์ชั้นต่ำทำบุญก็จะได้เกิดมาเป็นสัตว์ชั้นสูงขึ้นไป เมื่อสัตว์ชั้นสูงมีบุญถึงระดับหนึ่งก็จะเกิดมาเป็นมนุษย์แต่เป็นสตรี เมื่อสตรีทำบุญมากขึ้นจึงจะได้เกิดเป็นบุรุษ

1.3 การกล่าวถึงสตรีที่เลวร้ายในพุทธชาดก - ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ชาดกคือเรื่องเล่ามาจากนิทานอินเดียโบราณสืบทอดกันมา เพื่อให้เห็นถึงบารมีและโพธิญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงมีการแต่งเพิ่มเติมไปจากคำสอนดั้งเดิม แต่สังคมอินเดียก็ได้ยึดถือปฏิบัติมา ข้อความในชาดกที่กล่าวถึงนิสัยที่แปรปรวนของสตรีไว้ว่า “...ไฟกินเปรียงหนึ่งข้างสารหนึ่ง ภูเขาหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ได้มฤตยาภิเษกหนึ่ง หญิงทุกคนหนึ่ง ทั้งห้านี้ คนพิงคบหาด้วยความระมัดระวังเป็นนิตย์ เพราะว่าสิ่งทั้งห้านี้มีอันตราย หรือมีความแน่นอนที่รู้ได้ยาก...” ในชาดกบางเรื่องมีการกล่าวถึงสตรีที่มีนิสัยชั่ว มั่วเมาและคบชู้ เช่น พระนางกัณหาซึ่งเป็นพระชายาของเจ้าชายปาลนพทั้ง ๕ แล้ว ยังไปคบชู้กับบุรุษเปลี่ยว คือชายพิการซึ่งเป็นคนรับใช้พระนางอุรุคเทวีชายาของเอฬกกุมาร คบชู้กับฉังคกุมารและคนรับใช้ของฉังคกุมาร พระนางปิงคิยานิมเฬสีของพระเจ้าพรหมทัตเป็นชู้กับคนเลี้ยงม้า ชาดกเช่น กุณาลชาดกและกุณฑลชาดกได้กล่าวถึงการนอกใจสามีของหญิงไว้มาก เพราะเป็นเรื่องที่ตึงใจเล่าถึงสตรีประเภทดังกล่าว¹³

1.4 การที่ไม่มีสตรีเป็นศาสดา - ในประเด็นนี้มีใช้เพราะผู้ชายกีดกันผู้หญิง แต่เพราะลักษณะสังคมอินเดียโบราณ ถ้าพิจารณาตามพุทธประวัติ จะเห็นได้ว่าการเป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นการบำเพ็ญเพียรด้วยตนเอง ค้นหาทางเอง ต้องออกแสวงหาครูบาอาจารย์ พิจารณาและบำเพ็ญเพียรเพียงลำพัง สตรีเพศย่อมไม่สะดวกที่จะปฏิบัติเช่นนั้นได้ เพราะอาจถูกทำร้ายหรือถูกนำไปขายเป็นโสเภณีได้ แม้ภิกษุณีพระพุทธเจ้าก็ทรงห่วงใยในเรื่องความปลอดภัย จึงทรงบัญญัติพระวินัยมิให้ภิกษุณีบำเพ็ญเพียรอยู่ตามลำพังในป่า ดังนั้นความเป็นเพศหญิงจึงเป็นอุปสรรคต่อการจะบรรลุถึงการเป็นศาสดา หากผู้หญิงมีความปรารถนาจะเป็นศาสดา

ต้องกำหนดจิตถาวรนามุ่งไปเกิดเป็นชายเพราะความเป็นหญิงไม่ได้ถูกกำหนดไว้ทุกภพทุกชาติ แต่การที่จะเป็นพระพุทธเจ้ายังต้องบำเพ็ญบารมีมาหลายชาติ มิใช่จะเป็นได้โดยง่าย¹⁴

2. ขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม สังคมไทยสมัยจารีต มีการปฏิบัติธรรมเนียมการเลี้ยงดู

เด็กหญิงและเด็กชายแตกต่างกันมาตั้งแต่แรกเกิด ในพิธีลงอุ้ง คือเอาเด็กลงเปลและจัดให้มีการให้ศีลให้พรแก่เด็กคนนั้น ในพิธีกรรมนี้ถ้าเด็กที่ลงเปลเป็นบุรุษก็จะจัดให้มีสมุดดินสอหรือเครื่องมืออาวุธวางลงในเปล ถ้าเด็กนั้นเป็นสตรีก็จะจัดให้มีเข็มด้ายวางไว้ แสดงให้เห็นความคิดว่าในสองเพศนี้เมื่อเติบโตขึ้นมีสถานภาพแตกต่างกัน

เมื่อเด็กเข้าสู่วัยหนุ่มสาว จะมีประเพณีโกนจุก หลังการโกนจุกการแต่งกายจะชัดเจนระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย และถูกแยกไปฝึกฝนวิชาแตกต่างกัน เด็กหญิงจะได้รับการฝึกฝนวิชาแม่บ้านแม่เรือน ส่วนเด็กชายจะต้องไปเรียนอ่านเขียนหนังสือหรือฝึกอาชีพของครอบครัว ผู้ชายมีหน้าที่นอกบ้าน ผู้หญิงมีหน้าที่ในบ้าน จึงเป็นคำโบราณที่กล่าวว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง”

3. ข้อกำหนดในกฎหมาย

กฎหมายในสมัยอยุธยาได้รับหลักกฎหมายมาจากพระมนูธรรมศาสตร์ของอินเดีย โดยผ่านจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของมอญอีกที อย่างไรก็ตามกฎหมายไทยในสมัยนั้นรับโครงสร้างกฎหมายของอินเดียมาใช้ ที่ต่อมาเรียกว่า “พระธรรมศาสตร์” พระธรรมศาสตร์ได้กำหนดฐานะหน้าที่ของสตรีไว้ทั้งในฐานะลูก ฐานะภรรยา และฐานะแม่ สตรีที่ยังไม่แต่งงานเป็นโสดจะอยู่ภายใต้การดูแลและคุ้มครอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นทรัพย์สินของพ่อแม่ เมื่อแต่งงานไปแล้วอำนาจความคุ้มครองจะตกอยู่กับผู้เป็นสามี ซึ่งอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคน

¹²ปรีชา ช่างขวัญยืน. (๒๕๕๗). *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก*. หน้า ๗๗.

¹³ปรีชา ช่างขวัญยืน. (๒๕๕๗). *เล่มเดิม*. หน้า ๗๙ – ๘๐.

¹⁴แหล่เดิม. หน้า ๙๐.

¹⁵ลำพวรรณ น่วมบุญลือ. (๒๕๑๙). *สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า ๒๘ – ๒๙.

พระไอยการลักษณะหัวเมือง แบ่งภรรยาเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ เมียกลางเมือง หรือภรรยาหลวง เมียกลางนอก หรืออนุภรรยา และเมียกลางทาสี หรือเมียทาส ยังมีอีกหนึ่งประเภทที่อยู่เหนือการแบ่ง ๓ ประเภทนี้ คือ ภรรยาพระราชทาน อันเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้ตามความดีความชอบหรือความเสนาหา ที่ไม่มีใครจะต้องล่วงเกินได้¹⁵

ด้วยอิทธิพลจาก ๓ ประการนี้ ทำให้สถานภาพสตรีไทยในสมัยจารีตมีลักษณะขาดอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง ขาดโอกาสที่เท่าเทียมกับบุรุษ ซึ่งเป็นปัญหาเดียวกันกับหลายเชื้อชาติที่ร่วมสมัยแม้กระทั่งชาติที่เป็นต้นฉบับของสังคมไทยอย่างสังคมอินเดีย จวบจนมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ ในช่วงระยะเวลาชีวิตของมหาตมะ คานธี ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของอินเดีย และเป็นผู้นำทางความคิดที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งแห่งคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อศึกษาชีวประวัติและผลงานของคานธีแล้ว มีแนวคิดหลายประการที่นำมาศึกษา

มหาตมะ คานธี เติบโตภายใต้การหล่อหลอมของสังคมอินเดียโบราณที่มีรากฐานมาจากศาสนาฮินดู ซึ่งมีความเคร่งครัดในหลักปฏิบัติหลายประการ อาจกล่าวได้ว่าสังคมอินเดียโบราณได้หล่อหลอมความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ แต่มหาตมะ คานธี เป็นตัวอย่างของผู้ผสมผสานวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ให้อยู่ได้อย่างสงบสุข ส่วนหนึ่งเนื่องจากคานธีได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ส่วนหนึ่งที่เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนความคิดของคานธี คือ เรื่องการแต่งกาย เมื่อแรกคานธีแต่งชุดสากล สวมสูทแบบอังกฤษ ภายหลังเกิดแนวคิดต่อต้านอังกฤษและปลูกฝังให้คนอินเดียยืนหยัดด้วยตนเอง คานธีจึงเป็นผู้นำในการทอผ้าใส่เอง คานธีจึงเปลี่ยนเป็นนุ่งหม้อผ้าแบบโบราณ คานธีมีหลักคิดสำคัญสองประการในการต่อสู้ คือ หลักสัตยเคราะห์ (Satyagraha) ซึ่งคานธีได้นำหลักการต่อสู้แบบ (Passive Resistance)¹⁶ ที่เริ่มปฏิบัติในแอฟริกาได้มาปรับเปลี่ยนใช้ในประเทศอินเดีย กลายเป็นหลักสัตยเคราะห์ คือการยืนหยัดในความจริง ที่คานธีเรียกว่า พลังความรักหรือพลังจิต¹⁷ ร่วมกับหลักอหิงสา คือการไม่ต่อต้านด้วยความรุนแรง สองสิ่งนี้ทำให้มหาตมะ คานธี ปลดปล่อยอินเดียให้เป็นอิสระจากประเทศอังกฤษได้

ความคิดแบบสมัยใหม่หรือแนวคิดแบบตะวันตกได้ปรากฏกับหลักในการใช้ชีวิตของคานธี และเป็นหลักข้อหนึ่งในสัตยเคราะห์ของท่าน คือพลังแห่งรัก คานธีถูกจับแต่งงานตั้งแต่

ยังเด็กตามสังคมอิทธิพลฮินดูเก่า ในขณะนั้นคานธีและกัสตุร์บา ภรรยาของเขามีอายุได้ ๑๒ ปีทั้งคู่ ในตอนแรกกัสตุร์บามีอาการขวยเขินมากจนไม่กล้าพูดอะไรเลยกับคานธี แต่ต่อมาเขาทั้งคู่กลายเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน¹⁶ กล่าวได้ว่ากัสตุร์บาได้ดูแลและเดินเคียงข้างในการต่อสู้ของคานธีมาโดยตลอด ในมุมมองเกี่ยวกับสตรีในฐานะภรรยา คานธีได้แสดงให้เห็นว่าเขามองว่าภรรยาควรอยู่ในฐานะเท่าเทียมกันกับสามี ดังกล่าวไว้ว่า “...ภรรยามีใช่เป็นทาสของสามี หากเป็นเพื่อนร่วมชีวิต ทั้งคู่มีส่วนร่วมในความสุขและความทุกข์ของแต่ละฝ่ายเท่าๆ กัน...”¹⁷ ซึ่งในสมัยของคานธีนั้น กล่าวได้ว่าแนวคิดจากศาสนาฮินดูยังคงฝังแน่นในสังคมอินเดีย ซึ่งยังคงยึดมั่นถือนั่นในแนวคิดที่ว่าสตรีอยู่ในฐานะเสมือนผู้รับใช้ที่ต้องเชื่อสัตย์และจงรักภักดีกับผู้เป็นสามี คานธีได้แสดงความคิดหลายอย่างที่เป็นการต่อต้านกับจารีตเดิมที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดสถานภาพสตรีอินเดีย คานธีเคยแสดงความคิดเห็นเรื่องการบังคับให้สตรีอินเดียแต่งงานตั้งแต่ยังเด็กว่า “...ทำไมถึงได้พากันห่วงเรื่องพรหมจารีของผู้หญิงกันชนิดเอาเป็นเอาตายขนาดนี้? ทำไมผู้ชายถึงอ้างสิทธิที่จะเข้าไปจัดแจงพรหมจรรย์ของผู้หญิงเสียเอง? แล้วหญิงไม่มีปากเสียงเรื่องพรหมจรรย์ของชายบ้างรึ?...”²⁰

แนวคิดของคานธีเรื่องควรให้สิทธิสตรีอยู่ในความตัดสินใจของสตรีเอง และสังคมควรให้ความเท่าเทียมกันระหว่างสตรีและบุรุษโดยเฉพาะคู่สามีภรรยานั้น กล่าวได้ว่ามีผลทำให้สังคมอินเดียค่อยๆ ผ่อนคลายความไม่เสมอภาคแก่สตรี อีกทั้งกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีทั่วโลกที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสหประชาชาติในเรื่องของสิทธิมนุษยชน ทำให้การกำหนดสถานภาพสตรีและสิทธิของสตรีทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก มีการปรับเปลี่ยนในทาง

¹⁶มหาตมา คานธี. (๒๕๕๒). *ชีวประวัติของข้าพเจ้า*. แปลโดย กรุณา กุศลาสัย. หน้า ๑๗๕.

¹⁷ชาวลี จงประเสริฐ. (๒๕๒๘). *ประวัติศาสตร์อินเดีย*. หน้า ๑๗๒.

¹⁸เยอร์ทруд เมอเรย์. (๒๕๕๔). *คานธี ที่ข้าพเจ้ารู้จัก*. แปลโดย เรืองอุไร กุศลาสัย. หน้า ๒๗ - ๒๙.

¹⁹มหาตมา คานธี. (๒๕๕๒). *เล่มเดิม*. แปลโดย กรุณา กุศลาสัย. หน้า ๔๘.

²⁰อรุณ คานธี. (๒๕๔๖). *กัสตุร์บา*. แปลโดย อ.นิตร พวงสุวรรณ. หน้า ๗.

ที่ดีขึ้น การต่อสู้ของเด็กหญิงมาลาลา ยูซัฟไซ (Malala Yousafzai) เยาวชนชาวปากีสถาน เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าสตรีสามารถกำหนดสถานภาพของตนเองได้หากสตรีมีความคิดที่จะต่อสู้ เด็กหญิงมาลาลาได้ต่อสู้สิทธิของเธอและครอบครัวของเธอที่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของตาลิบัน โดยเด็กหญิงมาลาลา ได้ทำการเขียนบทความลงในเว็บไซต์บีบีซี อูรดู โดยใช้นามปากกาว่า “กูล มาโค” เพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการศึกษาของเด็กหญิงในปากีสถาน การต่อสู้ของเด็กหญิงมาลาลาส่งผลให้เธอได้รับรางวัลสันติภาพปากีสถานในปี 2011 เด็กหญิงมาลาลาถูกกลุ่มตาลิบันจ้องยิงบริเวณศีรษะบนรถโรงเรียนขณะเดินทางกลับบ้าน ในปี 2012²¹ และรอดชีวิตได้อย่างปาฏิหาริย์ เธอไม่เพียงมีชีวิตอยู่ต่อไปแต่เด็กหญิงมาลาลายังคงรณรงค์เพื่อการศึกษาอย่างต่อเนื่องผ่าน “กองทุนมาลาลา” ต่อมาเด็กหญิงมาลาลาได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ปี 2014 ซึ่งนับเป็นผู้ได้รับรางวัลโนเบลที่อายุน้อยที่สุด

สรุป

สถานภาพสตรีไทยสมัยจารีต ได้ถูกสังคมกำหนดทั้งจากคติความเชื่อในพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อกำหนดกฎหมาย โดยสตรีไทยในสมัยจารีตนั้นยังขาดการสร้างจิตสำนึกหรือการปกป้องสิทธิของตนเอง ประกอบกับการขาดโอกาสในการศึกษาและขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ จึงทำให้สตรีไทยสมัยจารีต พร้อมทั้งจะอยู่ใต้กรอบที่สังคมสมัยจารีตกำหนด ปราศจากความพยายามในการปลดปล่อยตัวเอง สตรีไทยสมัยจารีตจำต้องยอมรับและคล้อยตามในสิ่งที่บุรุษและสังคมกำหนดให้ เธอเหล่านั้นจึงต้องรอเวลาและปัจจัยภายนอกจากบุคคลในสังคมอื่นเข้ามาเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและกำหนดวิถีชีวิตให้เธอในรูปแบบสตรีไทยสมัยพัฒนา (สมัยปฏิรูปประเทศ)

และหากชายไทยในสมัยจารีตจะนำกรอบแห่งศีลธรรมในความเมตตา การให้ความรัก และการไม่ลุ่มหลงในอำนาจมาชี้นำแนวทางปฏิบัติต่อสตรี ตามที่นักคิดอย่างไอน์ สไตน์ได้กล่าวไว้ว่า “...การกระทำที่เกิดจากสำนึกของเราเองนั้น มาจากความปรารถนาและความรู้สึก

หวาดกลัวของเรา สัญชาตญาณบอกเราว่า นั่นเป็นความจริงทั้งในบรรดาเพื่อนมนุษย์และสัตว์ชั้นสูง เราทั้งหลายพยายามที่จะหลีกเลี่ยงจากความเจ็บป่วยและความตาย พร้อมๆ กับแสวงหาสิ่งที่สร้างความสุขทั้งกายและใจ พวกเราทั้งหมดต่างถูกควบคุมให้กระทำการใดๆ ด้วยการกระตุ้น ซึ่งจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนการกระทำปกติของเราช่วยให้เราอยู่รอดและช่วยรักษาเผ่าพันธุ์ไว้ได้ ความหวาดหวั่น ความรัก ความเจ็บปวด และความกลัวนั้น เป็นส่วนหนึ่งของแรงขับเคลื่อน ซึ่งควบคุมสัญชาตญาณของปัจเจกชนเพื่อให้เขามีชีวิตรอด ในขณะเดียวกันมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เราดำเนินความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วย ความรู้สึกต่างๆ เช่น ความร่วมรู้สึก ความเห็นอกเห็นใจ ความภาคภูมิใจ ความเกลียดชัง ความต้องการมีอำนาจ ความสงสาร และอื่นๆ...”²² ที่ผ่านมามารุชในสมัยจารีตอาจดำเนินความสัมพันธ์กับสตรีที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยใจที่มีความรู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจบางในบางครั้ง แต่ในขณะเดียวกันได้แสดงออกถึงความต้องการมีอำนาจที่อยู่เหนือสตรีแฝงอยู่ หรือใช้สตรีเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงออกถึงแนวคิด และการสร้างกรอบแนวคิดทั้งฝั่งบุรุษและฝั่งสตรี อันทำให้ความคิดนั้นเป็นตัวกำหนดชีวิตของตนและผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม สถานภาพสตรีไทยที่ถูกกำหนดมาตั้งแต่สมัยจารีต สมัยพัฒนาจนถึงสมัยปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่มีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเข้ามาส่งผลต่อสถานภาพของสตรีสำหรับสตรีไทยสมัยจารีต อาจกล่าวได้ว่าเป็นที่ตัวสตรีเองที่ยินยอมอยู่ในกรอบจารีต และการกำหนดสถานภาพสตรีจากบุรุษ เมื่อเข้าสู่สมัยพัฒนา (นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ – ๖) การศึกษามีผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิด มีสตรีไทยที่ก้าวขึ้นมามีบทบาทแสดงทัศนะในด้านต่างๆ แตกต่างจากที่เคยปฏิบัติกันมาหลายท่าน ซึ่งต้องอาศัยความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่แตกต่างจากที่เคยเป็นมาอยู่มากทีเดียว

²¹Malala Yousafzai and Christina Lamb. (๒๕๕๗). *I Am Malala*. แปลโดย สหชน สาภกุลทรศน์. หน้า ๓๒๗.

²²อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. (๒๕๓๗). *อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ อัจฉริยะเอกของโลกกับการจับกระแสวิเคราะห์วิถีการเปลี่ยนแปลงของโลก*. ตรีนม มัชฌิมา บรรณาธิการ. หน้า ๒๖.

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ สายประดิษฐ์ และสมชาย ปรืชาเจริญ. (๒๕๒๒). **ประวัติศาสตร์สตรีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์.
- เขาวลี จงประเสริฐ. (๒๕๒๘). **ประวัติศาสตร์อินเดีย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน.
- ดาว ปิ่นเฉลียว บรรณาธิการ. (๒๕๔๗). **เปิดกรุหญิงดังในอดีต**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์บริษัทพี.วาทีน พับลิเคชั่น จำกัด.
- ปราณี วงษ์เทศ. (๒๕๔๔). **เพศและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัทศิลปวัฒนธรรม.
- ปรืชา ช่างขวัญยืน. (๒๕๕๗). **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาตมา คานธี. (๒๕๕๒). **ชีวประวัติของข้าพเจ้า**. แปลโดย กรุณา กุศลาสัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์.
- เยอร์ทรุด เมอเรีย. (๒๕๕๔). **คานธี ที่ข้าพเจ้ารู้จัก**. แปลโดย เรืองอุไร กุศลาสัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์.
- ลำพรรณ น่วมบุญลือ. (๒๕๑๙). **สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยรัตนโกสินทร์**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สม สุจิรา. (๒๕๕๖). **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**. พิมพ์ครั้งที่ ๘๔. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุณี ธนาเลิศกุล และคณะ. (๒๕๔๗). **ย้อนรอยลี้ลับอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: บริษัทริดเดอร์ส ไตเจสท์ (ประเทศไทย).
- อภิชา ภาอารยพัฒน์. (๒๕๕๐). **มหากษัตริย์อาณาจักรอียิปต์: พระนางเฮตเชปซุต**. กรุงเทพฯ: บริษัทศรีเอทีพี คอร์เนอร์ จำกัด.
- อรุณ คานธี. (๒๕๔๘). **กัสตุร์บา**. แปลโดย อนิตรา พวงสุวรรณ โมเซอร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์-สวนเงินมีมา.

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. (๒๕๓๗). **อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ อัจฉริยะเอกของโลกกับการจับกระแสนิวเคลียร์วิถีการเปลี่ยนแปลงของโลก**. ตรีนธ มัชฌิมา บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : แพรวธรรมสำนักพิมพ์.

Malala Yousafzai and Christina Lamb. (๒๕๕๗). **I Am Malala**. แปลโดย สหชนสากลทรศน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Stephan Bodian. (๒๕๕๑). **ตื่นรู้สู่แสงสว่าง**. แปลโดย พรศักดิ์ อุรัจักษ์ชัยรัตน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิล.

Fernandez – Armesto, Felipe. (2008). **The world: a brief history**. U.S.A. : Pearson Prentice Hall.

Kagan, Donald Steven Ozment and Frank M.Turner. (1987). **The Western Heritage: Complete in one volume**. Third Edition. New York: Macmillan Publishing Company.

Wallbank, Thomas Walter. (1996). **Civilization past & present**. Eight Edition. New York: Harper Collins College Publisher.